

Грина Шамрай

АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В КОНТЕКСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті йдеться про важливість аналітичної діяльності в структурі професійної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Обґрунтовується важливість інтеграції дисциплін фахового та соціально-педагогічного циклів для розвитку інтелектуального потенціалу студентів. Визначається структура аналітичної діяльності студента та критерії визначення рівня її сформованості.

Ключові слова: *аналітична діяльність, аналітичні вміння, педагогічний аналіз, самоаналіз, професійна підготовка.*

На сучасному етапі розвитку системи вищої освіти важливим є виховання активної, незалежної, творчої особистості, що володіє ґрунтовними знаннями, які є для неї, перш за все, джерелом саморозвитку, а не просто сукупністю інформації про професію. Тому поряд з вимогами до професійних завдань, які повинен вирішувати майбутній фахівець, висувається ряд вимог до його загального інтелектуального розвитку. Отож, в рамках модернізації освіти у вищій школі логічним буде збільшення питомої ваги діяльності, орієнтованої на реалізацію інтелектуального потенціалу студента, зокрема, розвитку його мислення, готовності до аналітичної діяльності.

Вища педагогічна школа є провідним соціальним інститутом, який вирішує завдання професійної підготовки майбутніх вчителів. В умовах радикальної перебудови системи освіти особливого значення набувають питання, пов'язані з якістю професійної підготовки спеціалістів освітньої галузі тим критеріям, які відповідають провідним тенденціям оновлення системи освіти. Саме тому доцільним є впровадження нових технологій професійної підготовки перш за все в межах педагогічних ВНЗ, випускники яких зможуть забезпечити відповідні інноваційні стандарти освіти при організації педагогічного процесу різного рівня та професійного спрямування.

В наш час навчальним закладам потрібні педагоги – професіонали, здатні самостійно і обґрунтовано визначати цілі педагогічної діяльності, її напрямки, зміст, ефективні форми і методи, брати на себе відповідальність за її результати. Важливою особливістю професійної компетентності сучасного педагога є єдність знання і дії, сформована на основі я-

концепції. Отож, основна мета педагогічної підготовки студентів – не лише передача суто теоретичних знань, але і формування вмінь використовувати знання як інструмент побудови педагогічної взаємодії в різних умовах реального навчально-виховного процесу, який постійно змінюється. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема поєднання фундаментальної теоретичної освіти з практичним її засвоєнням на основі власного досвіду навчальної та професійної діяльності та розвитком інтелектуального потенціалу майбутнього фахівця, зокрема, здатності до аналітичної діяльності в процесі професійної самореалізації.

Проблемі підготовки студентів педагогічних спеціальностей до аналітичної діяльності присвячені роботи психологів Б. Ананьєва, Л. Вигодський, С. Рубінштейна, педагогів В. Давидова, Н. Кузьміної, О. Абдулліної, Б. Ананьєва, Ю. Бабанської, Н. Божко, В. Загвязінського, О. Касянової, Ю. Кулюткіна, В. Кушнір, Г. Нагорної, О. Островської, Т. Панасенко, В. Сластьоніна, Л. Спіріна, М. Степінського. Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури (П. Гальперін, В. Давидов, О. Леонт'єв, І. Поспелов, М. Поспелов, С. Рубінштейн) свідчить про те, що є фундаментальні напрацювання в області трактування сутності та визначення основ формування аналітичної діяльності, однак в традиційній практиці професійної підготовки майбутнього вчителя вони мало реалізуються.

Тому мета статті: обґрунтувати значення аналітичної діяльності у професійній підготовці майбутніх вчителів та визначити методичні основи оптимізації аналітичної діяльності майбутніх педагогів у процесі їх професійного становлення.

Ми акцентуємо увагу на потенціальних можливостях фахових дисциплін з метою адаптації аналітичної діяльності саме до конкретних професійних потреб. Ми виходили з позиції британського вченого Дж. Мак-Пека, який досліджував особливості формування та застосування аналітичних вмінь у різних сферах діяльності, що виражаються в наступних положеннях:

1. Аналітичні вміння не можуть бути предметом, що функціонує ізольовано від специфічних сфер і проблем людської діяльності.

2. Критерії формування аналітичних умінь змінюються в залежності від сфери їх застосування.

3. Процес формування аналітичних умінь включає в себе розвиток мисленневих процесів, спрямованих на розв'язання специфічних проблем у певній сфері діяльності [1].

У вітчизняній системі вищої педагогічної освіти довгий час існувала думка, що головне в підготовці майбутнього педагога – повідомити йому певну суму знань, необхідну для майбутньої діяльності. Тому основна складність при формуванні аналітичної діяльності студента полягає в тому, щоб орієнтувати їх на сприймання навчальної інформації в контексті

різних підходів до її трактування, забезпечити взаємодію з уже наявними знаннями та власним досвідом їх інтерпретації та використання. Під час навчання і навіть довготривалої професійної діяльності неможливо отримати відповіді на всі питання, пов'язані з організацією навчально-виховного процесу, вирішити всі проблемні ситуації у його контексті. Кожна ланка педагогічного процесу є оригінальною і потребує індивідуального підходу до її вирішення. Методика навчання аналітичній діяльності студентів передбачає відповідні алгоритми мислення, конкретний аналітичний інструментарій. Організатори Академії, засновники Фонду критичного мислення доктор Річард Пол і доктор Лінда Елдер запропонували наступну формулу аналітичної діяльності: «коли ми думаємо, то робимо це з певною метою на основі деякої думки, засновані на припущеннях / гіпотезах, які ведуть до певних наслідків; ми використовуємо концепції, ідеї та теорії для інтерпретації фактів і даних з метою отримання відповіді на питання і вирішення проблем» [2, с. 218]. При цьому можна виділити такі елементи аналітичної діяльності: визначення цілей дослідження, мети, на досягнення якої потрібно спрямувати аналітичну діяльність; постановка дослідницьких проблем та питань; збір даних; інтерпретація даних з метою отримання об'єктивних висновків; побудова концепції, теорії подальшого вирішення проблемної ситуації; висунення припущення, гіпотези; прогнозування наслідків проблемної ситуації; формування власної об'єктивної точки зору на проблемну ситуацію [2].

Також існує ряд інтелектуальних стандартів аналітичної діяльності, на які ми можемо орієнтуватися. Це ясність, відповідність фактам, точність, відповідність меті / релевантність, глибина, широта, логіка, уміння відрізнити значуще від незначущого, неупередженість.

Завдання викладачів – навчити студентів користуватися цими інструментами і забезпечити формування аналітичної діяльності на їх основі при організації навчально-виховного процесу в ВНЗ.

Аналітична діяльність є одним з важливих компонентів професійного становлення майбутніх педагогів ще й тому, що вона дозволяє ефективно організувати як власну навчальну діяльність, так і в перспективі навчально-виховний процес учнів. Тому засвоєння алгоритмів аналітичної діяльності майбутніми педагогами доцільно організовувати ще на молодших курсах, поступово переходячи від ознайомлення з теоретичними основами аналізу та використання його під керівництвом викладача до самостійної аналітичної діяльності в межах власного навчання чи професійної практики.

Вирішення означених завдань вимагає розробки спеціальних програм для організації професійного навчання, що передбачають не лише формування системи професійно-значущих знань, але й організацію їх осмислення та засвоєння. Ідея органічного зв'язку між мисленням та

знаннями, що засвоюються, була висунута видатним психологом Л. С. Виготським. Зміст цього зв'язку розкривається через засвоєння знань як специфічної організації діяльності. В основі такого підходу лежить аналіз, що допомагає розглядати знання як систему взаємопов'язаних елементів: розкриття передумов походження предмета і системи в цілому; опис специфічних властивостей системи як цілого; виділення типу структури, системотвірного зв'язку; виділення рівнів будови системи; опис своєрідності структур на кожному з рівнів і різноманіття форм існування системи; опис системи в «статичі» і «динаміці»; виділення головного протиріччя, що лежить в основі основних ступенів розвитку системи [3, с. 146]. Кожен з названих елементів аналітичної діяльності робить свій внесок у цілісний аналіз предмета.

Знання, що базуються на аналізі, характеризуються усвідомленістю, що виражається ставленням до пізнання як до об'єктивного процесу, що має свої закономірності, та можливістю використання знань у типових ситуаціях. Фундаменталізація знань відбувається за рахунок зміни типу орієнтування у предметі, що відкриває перед студентами новий аспект діяльності у вирішенні навчально-професійних завдань певної предметної області – співвіднесення реальних професійних ситуацій з конкретним навчальним матеріалом. Основу цієї діяльності становить багатоаспектний аналіз об'єкта.

Після ознайомлення з теоретичними основами аналізу на подальшому етапі професійної підготовки студенти включаються безпосередньо в дослідницьку та практичну роботу. Їм доручаються конкретні теоретичні або експериментальні завдання. Особливо цінною для удосконалення аналітичної діяльності студента є педагогічна практика, оскільки специфічною особливістю педагогічних завдань є те, що їх вирішення практично ніколи не є однозначними та дуже важко піддаються алгоритмізації. Вони нерідко вимагають напруженої роботи думки, аналізу безлічі чинників, умов і обставин на всіх етапах педагогічного процесу. Ми трактуємо особливості аналітичної діяльності, виходячи з структури педагогічного процесу, представленої відомим російським педагогом Н. В. Кузьміною [4, с. 21]:

1. Гностичний компонент належить до сфери знань педагога. Мова йде не тільки про знання свого предмета, а й про знання способів педагогічної комунікації, психологічних особливостей учнів, а також про самопізнання. Аналітична діяльність безпосередньо включається в процес пізнання та самопізнання, оскільки забезпечує глибинне осмислення та розуміння нової інформації, стає основою адекватної самооцінки.

2. Проектувальний компонент включає в себе уявлення про перспективні завдання навчання і виховання, а також про стратегії і способи їх досягнення. Аналіз і самоаналіз педагогічної діяльності також входять до складу цього компонента як засоби виявлення протиріч між

завданнями педагогічного процесу та власними професійними можливостями педагога, що дозволяє вибрати оптимальну стратегію педагогічної діяльності, яка б найбільше відповідала як поставленим цілям, так і наявним засобам їх досягнення.

3. Конструктивний компонент передбачає особливості конструювання педагогом власної діяльності та діяльності учнів з урахуванням конкретних цілей навчання і виховання. Цей компонент також оснований на аналітичній діяльності, мета якої полягає у формуванні комплексу методів і прийомів організації діяльності вчителя та учнів на уроці. Завдяки аналізу зі всієї сукупності знайомих йому методів та прийомів педагог виділяє найнеобхідніші для певної педагогічної ситуації, оцінюючи їх важливість та оптимальність для вирішення конкретної професійної проблеми.

4. Комунікативний компонент включає особливості комунікативної діяльності викладача. В рамках цього компоненту особливо актуалізується значущість аналітичної діяльності, оскільки безпосереднє спілкування вимагає швидкої реакції та вибору комунікативної стратегії за короткий проміжок часу.

На практиці всі ці компоненти є інтегрованими і часто аналітична діяльність реалізується одночасно в кількох напрямках. Це створює значні труднощі на шляху формування студентами аналітичних умінь, які можна подолати практичною діяльністю, направленою на вирішення різних професійних проблем, спочатку під керівництвом педагога, а потім самостійно. При вирішенні навчальної проблемної ситуації слід опиратися на дані різних навчальних дисциплін, що забезпечить інтегративний характер підготовки фахівця в галузі педагогіки.

Отож, якість та ефективність педагогічного процесу багато в чому залежать від рівня розвитку аналітичної діяльності майбутнього педагога, а тому аналітична діяльність повинна стати об'єктом формування в рамках його професійної підготовки. Особливої ваги у цьому процесі набуває створення навчального середовища, сприятливого для формування аналітичних умінь студентів при вивченні професійно-орієнтованих дисциплін. Таке освітнє середовище базується на: необхідності відходу від традиційного стилю викладання та заміні репродуктивної методики навчання на інноваційну методику, яка поєднує інформаційні та інноваційні технології; реалізації принципів неперервності та наступності в педагогічній підготовці; встановленні інтеграційних зв'язків між дисциплінами соціально-педагогічного та фахового циклів на основі проблем, що стосуються майбутньої професійної діяльності; наданні можливостей для кожного студента відчувати себе суб'єктом співробітництва в контексті організації педагогічного процесу.

Отож, залучення студентів до вирішення проблем, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю, до аналітичного осмислення

інформації, заохочення до всебічного аналізу, ретельного аналізу умов та засобів отримання результатів аналізу, пошуку різноманітних способів вирішення проблем забезпечує формування в майбутніх фахівців необхідного рівня освіти, що характеризується високим ступенем аналітичності, аргументації та обґрунтованості.

Розвиваючи аналітичну діяльність, слід пам'ятати про необхідність розвитку та інших компонентів мислення. Сучасне інформаційне та комунікативне середовище безперервно ускладнюється, наростає рівень невизначеності взаємозв'язків між чинниками, що впливають на якість прийнятих рішень, вимоги до швидкості прийняття рішень бувають надзвичайно високі. У подібних ситуаціях поєднання аналітичного підходу з синтетичним забезпечать високі результати. Тому подальшу перспективу досліджень вбачаємо в обґрунтуванні умов реалізації аналітичної діяльності на практиці та виявленні синтагматичних зв'язків між аналізом та іншими видами діяльності, що забезпечить оптимізацію педагогічного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. McPeck I. E. Critical Thinking and education / I. E. McPeck. – Oxford : Martin Robertson, 1981. – 215 p.
2. Paul R. Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Professional and Personal Life / R. Paul, L. Elder. – San Francisco : FTP Hall, 2002. – 384 p.
3. Выготский Л. С. Психология / Л. С. Выготский. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2000 – 1008 с.
4. Кузьмина Н. В. Педагогическое мастерство учителя как фактор развития способностей учащихся / Н. В. Кузьмина // Вопросы психологии. – 1984. – № 1. – С. 20–26.